

שיעורים מהרב שלמה הופמן זצ"ל

בתפוצת המייל S.RAVHOFMAN@GMAIL.COM

נערך ע"י מאיר שמחה שטיין | אב תשע"ט

כפייתיות 1

- א. מהו עניין הכפייתיות
ב. חתם סופר בגדר מאבד מה שנותנים לו
ג. האם כדאי להיגמל מזה
ד. כפייתיות זהו מעלה בבניין הנפש
ה. עומק הבנת עניין הכפייתיות

א. מהו עניין הכפייתיות

יש להקדים שהנושא של כפייתיות הינו רחב ועמוק וכאן זה מוגש ברמת עריכה מינמלית ויש בזה הרבה מאוד חומרים שעדיין לא נערכו.

שאלה : מה שורש העניין, וכיצד ניתן להתמודד עם תופעה, שאתה יוצא מהבית ואף על פי שאתה בטוח נעלת את הדלת אתה מרגיש שלא נעלת ואתה חוזר כמה פעמים ובדוק האם זה נעול. ויש בזה הרבה דוגמאות כמו בנטילת ידיים שאפילו שכבר נטלת אתה לא בטוח ונוטל עוד כמה פעמים?

ר' שלמה: זו תופעה שקיימת אצל כל אחד וזה מתבטא בהרבה מאוד דברים לפעמים ב'מחשבה' (מחשבות כפייתיות) לפעמים ב'דיבור' (כמו שאפשר לשמוע בנאדם אומר 'כאילו' חמש פעמים במשפט של עשרים מילים) ולפעמים ב'מעשה', ואצל כל אחד זה מופיע בדבר אחר. אספר לך מגדולי עולם, הרב כהנמן והרב מבריסק דיברו ביניהם, הר' כהנמן סיפר שבילילה הוא קם כמה פעמים מהמיטה לבדוק האם הדלת נעולה ואפילו שהוא יודע שמצד השכל אין צורך לקום ולבדוק כי זה בטוח נעול הרגש מחייב



שיעורים מהרב שלמה הופמן זצ"ל

אותו ללכת ולבדוק, והרב מבריסק סיפר שהרבה פעמים בלילה הוא קם מהמיטה לבדוק האם הדלת נעול והוא מוצא שזה לא נעול, ואחר כך הוא קם עוד פעם ושוב הוא מוצא שהדלת באמת היתה פתוחה. ב'ראשונים' מבואר שההגדרה למצב זה **"פעולה כפייתית"**, דהיינו זה מצב שאתה עושה מעשה שאתה לא רוצה.

בני אדם באופן מכני עושים המון פעולות ללא רצון קודם המעשה, כגון ב'מודים' שמשתחוים וכורעים וכו', ופעולה כפייתית זה תופעה שקיים אצל כל אחד בדבר אחר - יש שעושים פעולות מצחיקות בפרצוף אפילו שצוחקים עליהם הם ימשיכו, יש שנוטלים ידיים כל כמה דקות, יש אברכים שמגיעים כל בוקר לכולל ועושים התרת נדרים דהיינו שהם נודרים בכפייתיות, תעניין ב'מנחת אליעזר' וב'קהילות יעקב' שנקטו שאין בזה דין נדר וזה לא צריך הפרה (הכרתי אברך שהתיר נדר של 'לקרבן'), ואפילו שהם יודעים שלא כדאי לנדר מכל מקום הם נודרים - יש שקוצצים ציפורניים, על פי רוב גמגום נובע מפעולה כפייתית, וכן על פי רוב הרטבה בלילה זהו פעולה כפייתית כי המעצור קיים לכולם ורק משום שיש לו צורך לעשות פעולה כפייתית זה מתבטא ומופיע בהרטבה. (ראה ועדים מהרב שלמה הופמן חלק א וב' בהקדמה, ובשיעור האחרון)

ב. חתם סופר בגדר מאבד מה שנותנים לו

יש תשובה ב'חתם סופר' שהוא מאבחן את אותו פעולה שנעשית האם שורש הדבר הוא מחמת שהאדם שוטה או מחמת הכפייתיות דהיינו שיש גורם פנימי שמכריח אותו לעשות משהו שהוא לא רוצה - תעניין שם בתשובה בעניין בחור שהתחתן עם בת של עשיר, וכל הכסף שקיבל מהאבא של הכלה הוא השקיע והפסיד, וכך באופן קבוע היה מפסיד הכל, והאבא של הכלה רצה שבתו תתגרש בטיעון שהוא שוטה, כי "מאבד מה שנותנים לו" זה אחד משלושת הסימנים של שוטה, והצד של החתן טענו ששוטה לאו בר גירושין, וה'חתם סופר' חקר את הבחור ופסק שהוא 'בריא', כי האבחון של שוטה בזה שהוא "מאבד את מה שנותנים לו" זה דווקא שלאחר שהוא השקיע והפסיד הוא בטוח שבכל אופן הוא הרוויח, אבל אחד שידוע שהוא מפסיד ובכל אופן הוא מוכרח להשקיע כי יש לו דחף כפייתי להשקיע אפילו שהוא יודע שיפסיד זה נקרא בריא.

לפני הרבה שנים שאלתי את רבי גדליה נדל על בחור שבהפגנה נגד איזה חנות שבר לבעל הבית תבנית ביצים האם הוא חייב לשלם או שזה היה מעשה בלתי נשלט שנעשה בכפייתיות והוא פטור, ור' גדליה פסק שהוא חייב.

ג. האם כדאי להיגמל מזה

להיגמל מזה זה לא פשוט בגלל שגם אם תצליח להתגבר על פעולה כפייתית זה יהיה מוכרח לפרוץ במקום ובצורה אחרת, והיינו משום שהדחף הנפשי קיים, ולכן לפעמים אפילו כדאי שזה ימשיך בצורה הרגילה שזה מתפרץ מאשר לנסות להילחם למנוע את זה. ולפעמים כשזה מפריע בגלל בושות מהסביבה, או שיש בעיה הלכתית כגון ברכה לבטלה, שם כדאי לבדוק האם כדאי להיגמל והאם צריך על פי ההלכה להיגמל מזה, כי בנדר יש שסוברים שאין צריך הפרה, ולפעמים יש מזה בושות כמו שיש כאלו שבגיל מבוגר עדיין מוצצים אצבע והם סובלים מהסביבה, והרבה מחליפים ובמקום למצוץ אצבע

שיעורים מהרב שלמה הופמן זצ"ל

הם מוצצים עט או שקוצצים ציפורניים, ואם כן את אותו פעולה כפייתית יש אפשרות גם כן לשנות ולהחליף.

ד. כפייתיות זהו מעלה בבניין הנפש

צריך לדעת באופן ברור ש'כפייתיות' בעיקרה זהו מעלה עצומה שעליה מושתת כל החינוך, והיינו ילד קטן מרגילים אותו לקום בבוקר ולומר 'מודה אני' או 'ליטול ידיים' ואם הוא יבקש לשתות אמא תגיד לו קודם ליטול ידיים, וכך הוא מתרגל לקום ובלי לחשוב לומר 'מודה אני' ו'ליטול ידיים', וזהו תהליך חינוכי שמרגילים אותו לעשות או לא לעשות.

בעצם כל חיי האדם הם פעולות כפייתיות, כי אם האדם היה צריך לחשוב ולהחליט על כל פעולה שהוא עושה אז לא היינו יכולים לזוז ולחיות, ויש המון פעולות שאנו עושים ללא החלטת ומחשבות מוקדמות. רש"י על הפסוק "וַיִּקֶּךָ אֶת חֲנִיכָיו" אומר (בראשית יד, יד), חֲנִיכָיו: חניכו כתיב, זה אליעזר שחנכו למצות, והוא לשון התחלת כניסת האדם או כלי לאומנות שהוא עתיד לעמוד בה. וכן חנוך לנער חנוכה המזבח חנוכה הבית.

וזהו החינוך שמרגילים את הילד לעשות את המצוות ואת הפעולות ורק אחר כך כשהוא נהיה גדול הוא לומד ש"ס ומבין את עומק הפעולות וההלכות שהוא עושה, וזהו מה שהרמב"ם בפירוש המשניות מבאר (אבות ג ט) כל שיראתו קודמת לחכמתו, וזה לשונו: הנה דבר זה מוסכם על הפילוסופים כשהרגל המעלות יקדם לחכמה עד שיהיה קנין חזק (היינו מעשה כפייתי), ואחר כך ילמד החכמה (היינו שיתחיל להבין למה צריך ברכה כי אם לא יברך הוא גוזל מה' וכו'), ואחר כך יבין החכמה אשר תזרזהו לעשות המצוות יוסיף שמחה ואהבה וחריצות... אבל אם יקדים קניין הדעות (דהיינו להבין קודם את עניין המצוות וכו') ואחר כך ילמד ותהיה החכמה יותר מההרגל (דהיינו בגיל 30 ידע ש"ס ורק אז יתחיל לקיים מצוות) תכבד עליו החכמה ויעזוב אותה, עכ"ל.

ומבואר ברמב"ם שההרגל והפעולה הכפייתית זהו מעלה שאחר כך הוא יוסיף לאהוב את החכמה וישמח, אבל אם לא יתרגל אז גם כן אם אחר כך ידע מה צריך לעשות יהיה קשה לו ליישם. כמו למשל אדם שלומד נהיגה רק בשכל העיוני ואחר כך הוא יכנס לרכב ויתחיל ליישם את מה שלמד הוא יתקע בקיר ויתרסק.

ה. עומק הבנת עניין הכפייתיות

והנה בשביל להבין מהו שורש העניין ומהו הדחף לפעולה כפייתית שלפעמים יוצאת בצורה שטותית, נגדיר בקצרה: בדרך כלל יש אצל כל אדם התנגשות בין השכל לרצון - ובין רצון לרצון - וברמב"ם מבואר ש98% מבני אדם לא נמצאים באופן שיטתי וקבוע בצד של הטוב או הרע, אלא רוב בני האדם לפעמים הרצון מנצח ולפעמים השכל מנצח והיינו שתמיד הם נמצאים במלחמה ומחליטים או לכאן או לכאן - ואפילו אם תראה אדם שגונב בשיטתיות אי אפשר להגיד שהוא החליט להיות קבוע בצד הרע ולגנוב, כי גם כשהוא מרמה וגונב והוא מרוויח מכל מקום הוא סובל מזה, משום שהוא יודע שעל פי התורה אסור לגנוב, ואם כן כל הזמן הוא נמצא בקונפליקט, וגם לדתיים וגם לחילוניים תמיד יש מצפון שמעיק על עשיית שקר - להיות צבוע וכדומה, ולפעמים אתה מוותר על הסיפוק היצרי בגלל מצפון או

שיעורים מהרב שלמה הופמן זצ"ל

בושה או פחד או עונש.

ואם כן אצל רוב בני האדם יש מצב של "כבישת היצר" שיש 'רצון' ואתה מתגבר ונמנע מלעשותו. 'רצון' זהו אנרגיה שרוצה להגיע לסיפוק הנאתי - וכשאתה כובש את הרצון ואתה מונע מהאנרגיה להגיע ליישום ולסיפוק זהו מצב פנימי של דחף שלא התממש ומחכה להגיע לסיפוק בכל מחיר. אחד מהיסודות החשובים בהבנת המבנה של ה'רצון', זהו שכל אנרגיה שהתחילה לפעול היא חייבת להגיע לסיפוק ולא שייך לכבוש אותה לעולם באופן שהיא תעלם, ואיך אנרגיה נרגעת ומגיעה לסיפוק? זהו ע"י פעולה, או בדיבור, או במעשה, (גם במחשבה) כל תזוזה ופעולה זהו צורה של האנרגיה להתפרק ולהסתפק, ולכן פעולות כפייתיות זהו מצב שאתה משחרר 'אנרגיה' 'רצונות' ש'נכבשו' וכך על ידי הפעולה האנרגיה משתחררת, ולפעמים האנרגיה מתרגלת להשתחרר בצורה קבועה וכפייתית בצורה שהיא מוכרחת לפרוץ כפי איך שהיא דוחפת, ולפעמים אפילו מגוחכת, היצר מגיע לסיפוק ונרגע... כמו שיש תנא שסובר שבשבת שובר כלי בחמתו חייב חטאת דזה חשיב תיקון (ראה שבת קה ע"ב), דהיינו שבזמן שהוא שובר את הכלי הוא נרגע ומשתחרר מהדחף וזה נחשב שהוא עושה משהו יצירתי שחייבים עליו בשבת.

יש הרבה ילדים שנותנים 'פליקים' לחברים ונרגעים, ואפילו לפעמים ילדים הכי מנומסים פעם בחצי שנה מתפרצים ומשתוללים. ולפעמים זהו השתוללות כפייתית שהוא מוכרח להשתולל ללא רצונו, וזה לא שכל שמחליט להשתולל אלא זה האנרגיה שנכבשה היא דוחפת בכח וגורמת שהוא חייב להשתולל. ברמב"ם תחילת שמונה פרקים מבואר ש"נפש האדם אחת היא" והיינו שיש אנרגיה אחת שמפעילה את כל המערכות, את הכליות, את הלב, את השכל, את התאבון, את החשק, את הכל, כמו חשמל שבבת אחת מפעיל מקרר, תנור, מיקרוגל וכו' כך האנרגיה בבת אחת מפעילה את כל המערכות של הגוף והנפש בייחד בו זמנית.

האנרגיה זהו דחף שמפעיל את הרצון להגיע לסיפוק והנאה, וכשאתה מונע מהרצון לקבל את הסיפוק וההנאה שלו זה גורם לאדם לעשות פעולה כפייתית כי בכל פעולה שאדם מוזיז יד הוא שורף אנרגיה, דהיינו שהוא מביא סיפוק לאנרגיה ומרגיע אותה, ולכן יש מצבים שבאופן שיטתי האנרגיה משתחררת בצורה מסויימת כפייתית מצחיקה.

ההמשך עניין הכפייתיות בעז"ה חודש הבא

